

Kasvatussosiologian tavoitteet ja todellisuus

Tässä katsauksessa tarkastellaan hyvin yleisesti ja lyhyesti kasvatussosiologian historiallista kehitystä ja vallitsevaa järjestelmää kansainvälisen keskustelun valossa. Pyrkimyksenä on löytää sellaisia kasvatussosiologian käsitteitä ja käytäntöjä, joihin suomalaista kasvatussosiologiaa voitaisiin verrata tai peilata. Pohdinta on ulkoista ja alustavaa.

Kasvatussosiologian historiaa voidaan karkeasti kuvata seuraavina vaiheina:

- 1) sosiologian klassikkojen yleiset yhteiskuntateoriat, joissa kasvatusta ja sen institutionaaliset muodot muiden yhteiskunnan prosessien ja rakenteiden yhteydessä; toisaalla varhainen (integroitu) kasvatustiede;
- 2) vuosisadan alusta alkaen kasvatussosiologia yhtenä erityissosiologiana ja kasvatustieteen osa-alueena, joka haarautui normatiivis-kriittiseen (educational sociology, pädagogische Soziologie) ja empiiris-analyttiseen tutkimukseen (sociology of education, Erziehungssoziologie);
- 3) toisen maailmansodan jälkeen yhteiskuntatieteellisen metodologian ja tutkimuskäytännön yleistymisen myös kasvatustieteen piirissä;
- 4) kasvatussosiologian laajeneminen 1960-luvulta alkaen vuorovaikutuksessa sosialisaatiotutkimuksen, yleisen sosiologian ja opettajakoulutuksen kanssa;
- 5) 1960- ja 70-luvun vaihteesta alkaen laajeneva kasvatusta ja koulutustodellisuuden tutkimus, koulukuntien muodostuminen ja vilkas keskustelu.

Vastaavat vaiheet voidaan käsittääkseni nähdä suomalaisessa tutkimuksessa 1970-luvulle saakka (ks. Päivänsalo 1971). Oma sosiologian klassikkomme Edvard Westermarck oli jopa suoranaisesti moraalin ja avioliiton tutkija. Jo viime vuosisadan kasvatustieteellisessä tutkimuksessa oli usein mukana yhteiskunnallinen kysymyksenasettelu. 1930-luvulla virisi mm. Matti Koskenniemen toimesta sosiaali-psykologisesti painottunut kasvatussosiologinen tutkimus, joka sotien jälkeen laajeni osana empiirisen — ja usein empiristisen — tutkimuksen voittokulkua. 1950-luvun merkkipaikoiksi olivat näin jälkikäteen arvioiden Kosti Huuhkan ja Rafael Helangon väitöskirjat. 1960-luvulla todella tehtiin yrityksiä sosialisaatioteorian rakentamiseksi. Tämän menneiden vuosikymmenten kasvatussosiologisen perinteen jatkuvuuden ja katkoksten etsiminen olisi ajankohtainen tutkimustehtävä.

1970-luvun alussa ilmestyi Engeströmin ”Koulutus luokkayhteiskunnassa” (1970), Kivistön ja Vahervan ”Kasvatussosiologia” (1972) ja muutama vuosi myöhemmin Annika Takalan ”Uuden sukupolven vaihtoehdot” (1974). Vuosikymmenen alun lupaus ei sitten kuitenkaan täyttnyt. Toki 70-luvulla tehtiin ilmeisesti aiempaa enemmän kasvatussosiologista tutkimusta, mutta sen osuus kaikesta kasvatustieteiden tutkimuksesta ja sen vaikutus muuhun kasvatustieteelliseen tutkimukseen oli yllättävän vähäinen (ks. Olkinuora 1980; Antikainen 1981). Myöskään samaa teoreettista ja metodologista uudistumista kuin kansainväli-

sessä keskustelussa ei meillä tapahtunut — tai kenties se on tapahtumassa vasta nyt. Tilanne herättää kiertämättömän tärkeitä kysymyksiä: Mitkä olivat toisaalta ne ulkoiset yhteiskunnalliset tekijät ja toisaalta ne tiedejärjestelmän ja kasvatustieteiden sisäiset tekijät, jotka estivät kasvatustieteiden kehityksen odotusten mukaisesti 70-luvulla? Mitä muuta politisoituneessa ilmapiiressä tapahtui kuin se, että nuori polvi unohti kansallisen tutkimusperinteen ja vanha polvi ryhtyi marxilaisuuden ajojahtiin?

Varsin yleisesti kasvatustieteiden keskeiseksi teoreettiseksi perustaksi valitaan kasvatuksen määrittely sosialisatiiona ja kasvatustieteiden tehtäväksi kasvatuksen tutkiminen sosialisatiiona. Sosialisatiion käsite yhdistää siten kasvatustieteiden yleiseen sosiologiaan ja muihin yhteiskuntatieteisiin. Uutta sosiologiaa on meilläkin 70-luvun jälkipuoliskolla etsitty sosiologian ja psykologian piirissä lähinnä saksalaisen tutkimuksen mallin mukaisesti, mutta keskustelu ei ole juurikaan koskettanut kasvatustieteilijöitä. Kysymyksenasettelu tässä keskustelussa on ollut niin kunnianhimoinen, että perustavanlaatuisen vastausten löytäminen olisi merkinnyt integroidun yhteiskuntatieteen (tai ihmistieteen) muodostumista. Vaikka siihen ei ole päästyäkään, on ainakin syntynyt runsaasti aineksia tieteen it-seymmärryksen lisäämiseksi. Tätä *sosialisatioteorian* ja potentiaalisen, integroidun yhteiskuntatieteen tasoa voi ymmärtääkseni pitää eräänlaisena kasvatustieteiden metateorian tasona. (Götz & Kaltschmid 1977 ja 1978)

Kasvatustieteiden perinteisenä tehtävänä on pidetty sosialisatioprosessin institutionaalisen (tai organisaatioteoreettisen) tason analyysia yhteydessä kulttuuriseen makrotasoon ja interaktiorakenteiden mikrotasoon. Viimeistään 70-luvun opetuksia on ollut kuitenkin se, että on syytä välttää käsitystä yhdestä yhtenäisestä kasvatustieteestä (vrt. Young 1984; Antikainen 1984).

Olen löytävinäni kolme yleistä kasvatustieteiden käsitettä ja tulkintaa:

1. Jo vuosisadan alkupuolella syntyi *pedagoginen sosiologia* (educational sociology, pädagogische Soziologie), joka saksalaisen hengentieteen yhteydessä ilmeni sosiaaliellettisenä suuntautumisena ja angloamerikkalaisessa yhteydessä kasvatusteknologiana. Meillä sosiaalisen kasvatuksen tutkimus on ilmeisesti selvimmän edustanut pedagogista sosiologiaa.

2. Empiiris-analyttisen tutkimuskäytännön läpimurtoon siis liittyy *kasvatustieteiden* (sociology of education, Erziehungssoziologie) kehitys erityissosiologiana, tänä kasvatustieteiden

ologisen tutkimuksen valtavirtana. Vaikka tutkimus on muodollisesti ollut puhtaasti analyttistä, on ainakin suomalaisen perinteeseen kuulunut sellainen normatiivisuus että koulutus on tullut käsittää annetusti positiivisena asiana.

3. Osuvamman käsitteen puuttuessa nimitän *kasvatuksen sosiologiaksi* sellaista (mahdollista) kasvatustieteilijästä tutkimusta, joka rikkoo erityissosiologian normaalit rajat lähinnä sisällyttämällä myös kokonaisyhteiskunnan tason kysymyksenasettelun analyysiinsa. Se olisi siis verrattavissa sosiologian klassikkojen tutkimustapaan.

Sosiologian vahva puoli kasvatustieteiden analyysissa on tietysti realistinen (toteava ja todennukainen) analyysi, mutta silti kysymys pedagogisesta sosiologiasta on jatkuvasti (tai uudelleen) ajankohtainen. Kasvatustieteiden sosiologia voidaan käsittää vielä vain visiona.

Kasvatustieteiden tutkimus on ollut lähinnä koulutuksen tutkimusta niin kansainvälisesti kuin erityisesti suomalaisessa kasvatustieteessä. Siten kasvatuksen yhden institutionaalisen muodon tarkastelu, *koulutustieteologia*, on hallinnut koko tutkimusalaa. Esimerkiksi *perhesosiologia* on jäänyt kasvatustieteille vieraaksi, ja perhettä on tutkittu lähinnä sosiaaliellettisten ja psykologian laitoksilla.

Suomalaisen kasvatustieteiden ongelma on siis tutkimuksen vähäisyys ja kapeus. Päälimmäinen syy asiantilaan on ilmeinen: kasvatustieteiden rajoittuneet työmarkkinat. Syvemmat syyt olisi selvitettävä tutkimuksen ja keskustelun avulla.

Aivan viime aikoina tapahtunut kehitys on kuitenkin ollut varsin myönteistä — ainakin näin herkän ja auliin tulkitsijan näkemänä. 80-luvun alkuvuosina on valmistunut puolenkymmentä väitöskirjaa, ja keskustelussa on jäljitetty kansainvälisen kehityksen uusia aaltoja. Nyt saattaisi olla vuorossa syvempi paneutuminen suomalaisen yhteiskunnan ongelmiin.

Tulevaisuuden suhteen on syytä muistuttaa tutkintovaatimusten ja opetuksen merkityksistä kasvavalle tutkijapolvelle. Kasvatustieteologiaa tarvitaan myös aine- ja syventävissä opinnoissa, ja koulutuspolitiikkakin olisi elävämpää jos se kytkettäisiin kasvatustieteiden keskusteluun.

Lähteet

- Antikainen, A. 1981. Mitä on kasvatustieteologia? *Sosiologia*, 18, 2.
Antikainen, A. 1984. Opetussuunnitelma sosiologian tutkimuskohteena. *Sosiologia*, 21, 3.

Götz, B. & Kaltschmid, J. (hrsg.) 1977. Erziehungswissenschaft und Soziologie. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.

Götz, B. & Kaltschmid, J. (hrsg.) 1978. Sozialisation und Erziehung. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.

Olkinuora, E. 1980. Kasvatussosiologisesta tutki-

muksesta ja kirjallisuudesta Suomessa. Kasvatus, 11, 5.

Päivänsalo, P. 1971. Kasvatuksen tutkimuksen historia Suomessa vuoteen 1970. Helsinki: Ylioppilastuki ry.

Young, M.F.D. 1984. Kriittisen kasvatussosiologiaan. Sosiologia, 21, 3.